

حکمت ضرورت نیکی به پدر و مادر براساس خطبه فدکیه حضرت فاطمه زهرا(س)

حجت الاسلام والمسلمین نجوای استاد دانشگاه

«بروالوالدین» چیست و چرا واجب است؟ در اسلام، مقام والدین بسیار بلند و حقوق والدین بر فرزندان، بسیار سنگین و وظایف و تکالیف فرزندان نیز بسیار گسترده است. اهل بیت^(ع) همواره مسلمانان را به رعایت حقوق پدرومادر دعوت کرده وفلسفه آن را نیز بیان کرده‌اند. فاطمه‌زهرا^(س)، سرآمد زنان بهشتی، در خطبه فدکیه پاسخ سؤال پیش‌گفته را داده‌اند. این بانوی بزرگ که در پرتو علم لدنی، دانشمندترین زن جهان هستند، در این خطبه به تبیین فلسفه احکام پرداخته‌اند وفلسفه وجوب برالوالدین را نیزآموزش داده‌اند. حضرت زینب^(س)، دختر امام علی^(ع) و حضرت صدیقه طاهره^(ع)، از مادر مهربان خویش نقل کرده‌اند که حضرت فاطمه زهرا^(س) در وجوب برالوالدین و علت آن فرموده‌اند: «فرض... برالوالدین وقایه عن السخط»، خداوند نیکی کردن به پدر و مادر را برای جلوگیری از خشم و ناخشنودی شدید، واجب کرده است.

فریضه الهی براساس این فراز از خطبه فدکیه، نیکی به پدر و مادر فریضه است. فریضه به معنای واجب و بایسته لازم و وظیفه و ضروری و سنت است. حضرت فاطمه‌زهرا^(س) در خطبه فدکیه، فهرستی از واجبات و حکمت هریک از آن‌ها را بیان کرده‌اند. یکی از کارهایی که خداوند بر انسان‌ها لازم و واجب کرده، برالوالدین است. نیکی به پدر و مادر بر همه فرزندان، فریضه الهی است. **مفهوم برالوالدین** بڑ دربرابر پدر و مادر، بر همگان ضروری است. این واژه به معنای اطاعت و اظهار محبت و التزام به لوازم آن واحسان واحترام و تکریم وخیر است. هرکار خوبی که از دست فرزند برای پدر ومادر برمی آید، باید انجام بدهد. هر سخن و رفتاری که پدر ومادر مسلمان را خشنود می سازد، وظیفه فرزندان است.

اهتمام فرزندان بر رعایت حال پدر ومادر ورفع نیازهای آنان، لازم است هر مشکلی پدر ومادر دچار آن می شوند، تکلیف فرزندان است که آن را برطرف کنند. اگر پدر ومادر نیاز مالی وفقر اقتصادی پیدا کرده‌اند، کمک مالی به آنان تکلیف شرعی فرزندان است. فرزندان نباید پدر ومادر را رها کنند وتنها بگذارند. سرپرستی پدر ومادر سالمند و کهن سال و یاری همه جانبه آنان، در وظایف الهی فرزندان جای دارد. خدای بزرگ همه این اقدامات و کارها را که در زیرمجموعه برالوالدین قرار دارد، بر فرزندان واجب کرده است.

سَخَط به فتح سین و خاء، بیشتر متعلق به خداوند است و گاهی درباره اولیای خدا ومؤمنان نیز به کار رفته است. جمله «وقایه عن السخط» علت وجوب نیکی به پدر ومادر را نشان می دهد. این واژه به معنای غضب مطلق نیست، بلکه غضب شدید را می رساند. سَخَط، اوج ناخشنودی خدا وخشم خداست که مقتضی عقوبت وعذاب الهی وبدفرجامی وسوءعاقبت است.

در این حدیث فاطمی، ضرورت حفظ ونگهداری خویش از خشم شدید پروردگار جهانیان به عنوان فلسفه وجوب برالوالدین، اعلام شده است. توجه به مقاصد شریعت برای درک وفهم واجبات شرعی، سودمند است. بازداشتن خویش از غضب شدید الهی و رهایی از عقوبت آفریدگار جهان در گرو نیکی به پدر ومادر است. مطابق این فراز از خطبه فدکیه، کوتاهی فرزند از نیکی به پدر ومادر، موجب نزول عذاب الهی خواهد شد. خشنودی پدر ومادر، خشنودی خدا و رهایی از سخط الهی را به همراه دارد. در این حدیث، بی خبری از وضعیت پدر ومادر وارتباط نداشتن پیوسته و روزانه فرزند با آن‌ها، نکوهش شده است. اطاعت از پدر ومادر، واجب و بی توجهی و بی احترامی وتوهین به آنان، حرام است، حرامی که سخط الهی را در پی دارد. نسل جوان جامعه اسلامی باید با وظایف خویش دربرابر پدر ومادر آشنا شود و همواره رعایت حال آن‌ها را بکند. توفیق الهی وبیشرفت وعاقبت به خیری فرزندان با بروز همه نیکی‌ها درباره پدر ومادر تضمین می شود.

منابع حدیث، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۶۵۸ / علل الشرائع، ج یک، ص ۲۴۸ / دلائل الامامه ابن جریرطبری، ص ۱۰۹ و ۱۳۹ / الاحتجاج، ج یک، ص ۱۳۱ / شرح نهج البلاغه ابن میثم بحرانی، ج ۵، ص ۱۰۵ / کشف الغمبه فی معرفه الائمه^(ع)، ج ۲، ص ۱۰۵ / الوافی، ج ۵، ص ۱۰۶۳ / بحارالانوار، ج ۶، ص ۱۰۷.

نوری در زمین

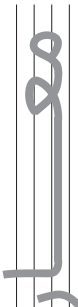
از زندگی حضرت زهرا^(س) معمولاروایت‌هایی راشنیده‌ایم که درباره زندگی خانوادگی وارتباط با پدر، همسر وفرزندان ایشان است. اما فعالیت‌های اجتماعی این بانوی بزرگوار اسلام چه در بعد سیاسی وچه در بعد علمی نیز درخور توجه وعبرت آموزاست. روایت معروفی از ایشان در مواجعه با کثرت پریش از طرف بانویی وجود دارد که مرور آن به مناسبت میلاد حضرت، خالی از لطف نیست.

در روایت آمده است، «روزی بانویی نزد حضرت صدیقه طاهره^(س) وارد شد و گفت: خانم! من مادری پیر و ناتوان دارم که برخی مسائل نماز را به درستی بلد نیست. مرا نزد شما فرستاده است تا پرسش‌های دینی وی را نزد شما مطرح کنم و پاسخ صحیح آن‌ها را به نزد او ببرم. حضرت زهرا^(س) فرمودند: پیرس! آن زن یک به یک سوالات را می پرسید و پاسخ دریافت می کرد تااینکه به «پرسش و پاسخ رسید. او از کثرت سوالات خجالت کشید و دیگر نپرسید و با کمال شرمندگی گفت: ای دختر رسول خدا! دیگر به شما رحمت نمی دهم.

حضرت فاطمه^(س) با کمال خوشرویی فرمودند: هر سؤالی داری، بپرس و خجالت نکش! اگر شخصی اجیر شود که بار سنگینی را در یک روز از زمین به بالای پشت بام ببرد و در مقابل ۱۰۰ هزار دینار طلا بگیرد، آیا چنین شخصی از کار خود خسته می شود؟ آن بانوی پرسشگر گفت: نه. حضرت زهرا^(س) فرمودند: مثل من نیز همانند آن شخص اجیراست؛ من در نزد خداوند اجیر شده‌ام که در مقابل هر سؤالی که به تو پاسخ می دهم، مزد ارزشمندی بگیرم. مزد من بیشتر از مرواریدهایی است که فاصله زمین و آسمان را بر می کند. آیا باین مرد بسیار وارزشمند، من از پاسخ خسته می شوم؟ پس من شایسته ترم تا در برابر پاسخ به پرسش‌های تو احساس رنج وزحمت نکنم.

از پدرم شنیدم که فرمودند: «إِنَّ عُلَمَاءَ شِيعَتِنَا يَخْشَوْنَ فَيْخُلَغَ عَلَيْهِمْ مِنْ جَلَعِ الْكَرَامَاتِ عَلَى كَثَرَةِ غُلُومِهِمْ وَ جِدْهِمْ فِي إِثْشَادِ عِبَادٍ... حَتَّى يَخْلَعَ عَلَى الْوَاجِدِ مِنْهُمْ أَلْفَ أَلْفِ خُلَّةٍ مِنْ نُورٍ» دانشمندانی که پیرو مکتب ما هستند، هنگامی که در روز قیامت محشور می شوند، باتوجه به زیادی علوم ومعارفی که کسب کرده‌اند وبه اندازه کوشش‌ها وتلاش‌هایی که در راه هدایت وارشاد بندگان خدا به کار برده‌اند، بر ایشان لباس‌های کرامت و پوشش‌های آسمانی پوشانیده می شود، به طوری که وجود هریک از آنان با یک میلیون لایه و پوشش نورانی آراسته شود. آن‌گاه از جانب خدای متعال در میان اهل محشر ندا داده می شود: ای گروهی که سرپرستی یتیمان آل محمد^(ص) را پذیرفته‌اید! یتیمانی که پدران روحانی و رهبران دینی خود را از دست داده‌اند و سایه پیشوایان معصوم^(ع) از بالای سرشان کوتاه شده است)، اینان شاگردان شمایند در دنیا وهمان یتیمانی هستند که شما تکفل کرده‌اید و وجود آنان را با دانش آراسته‌اید و آنان نیز به نوبه خود، شاگردان دیگری را پرورش داده و لباس علم به اندامشان پوشانده‌اند. آن‌گاه خداوند دستور می دهد که بر پاداش چنین دانشمندانی بیفزایند و در حد کمال به آنان تکریم کنند»(تفسیر امام عسکری^(ع)، ص ۳۴۰).

شهرت

حجت الاسلام والمسلمین علی سرلک در گفت وگو با شهرآرا:

فاطمه ^{علیها السلام} محور خلقت است

آمنه مستقیمی؛ مناسبت‌های مذهبی فارغ از شادی و غمی که در خود نهفته دارند و هریک به شیوه‌ای قلب شیعه را متأثر می‌کنند، فرصتی هستند برای آنکه بهتر و بیشتر معصومان^(ع) و سبک زندگی جذاب و کاربردی‌شان را بشناسیم؛ مثل سالروز ولادت حضرت فاطمه‌زهرا^(س) که روز بزرگداشت مقام مادر و زن، نام گرفته و مجالی است برای مرور آن همه عظمتی که عقل‌ها را متحیر می‌کند. در این باره با حجت‌الاسلام والمسلمین علی سرلک، کارشناس مذهبی و عضو هیئت علمی دانشگاه هنر، گفت‌وگو کرده‌ایم.

فاطمه^(س) محور خلقت است

در عظمت شأن و بزرگی مقام حضرت زهرا^(س) همین بس که ایشان محور ونقطه ثقل عالم آفرینش هستند. این تعبیری است که حدیث معروف قدسی درباره زهرای مرضیه^(س) به آن اشاره می‌کند؛ آنجا که خداوند، خطاب به رسول گرامی اسلام^(ص) می‌فرماید: «اگر تو نبودی، آفرینش را خلق نمی‌کردم و اگر فاطمه^(س) نبود، تو را نمی‌آفریدم.»

از دیگر جلوه‌های عظمت حضرت زهرا^(س)، آن است که رضای خدا به رضای فاطمه^(س) گره خورده است. قله آمال همه انبیا واولیا، رسیدن به قرب و رضای الهی است. امام حسین^(ع) در کودی قتلگاه به خدا می‌گوید: «خدایا! من رضای‌ام به رضای تو!» اما... خدا رضای خود را به رضای فاطمه^(س) مشروط کرده‌است و تاواضی نباشد، رضا نمی‌شود؛ «تمام آفرینش پای بیستش / پیمبر^(ص) خم شد و بوسید دستش».

فاطمه^(س) را نمی‌توان شناخت

با همه این اوصاف، نمی‌شود و نمی‌توان جایگاه‌وشأن حضرت صدیقه طاهره^(س) را شناخت. اگر موقعیت‌های اجتماعی نظیر آنچه پس از رحلت پیامبر^(ص) رخ داد، برای حضور ایشان نبود،

آن سر، همیشه مکتوم و پنهان می‌ماند؛ چون اساساً نمی‌توان زهرای مرضیه^(س) را شناخت اما ایشان با حضور اجتماعی اثرگذار و نیز تربیت فرزندانی که هریک چراغ راه عالم تا قیامت هستند، جلوه‌هایی از آن جلوات قدسی وجودی‌شان را به نمایش گذاشتند.

حضرت زهرا^(س) ناموس خداست و عالم آفرینش، ایشان را به عنوان «سرا...» می‌شناسد. امام صادق^(ع) می‌فرمایند: «هرکه فاطمه^(س) را درک کند، لیل‌القدر را درک می‌کند» و خدا به صراحت در سوره قدر می‌فرماید: «و کسی نمی‌تواند شب قدر را درک کند، و ما أَدْرَاکَ مَا لَیْلَةُ الْقَدْرِ».

اما اینکه چرا چنین سرمکتومی در وجود فاطمه^(س) نهفته است، باید گفت: عالم را خدا براساس غیب و شهود آفریده است. فاطمه مرضیه^(س)، عالم غیب حضرات معصوم^(ع) و غیرقابل ادراک است، حتی زیارت نامه ایشان هم در مقایسه با دیگر معصومان، محدود و کوتاه است؛ چون باید برای این شأن و جایگاه، حریم خاصی حتی در زیارت قائل بود و از حدی فراتر نرفت.

فاطمه^(س)، مصدر حقیقت عالم

هرچه در عالم مُلک دیده می‌شود، بی‌نیایت عالم ملکوت را در پشت خود نهفته دارد. رسول خدا^(ص) درباره فاطمه‌زهرا^(س) در سنن چهارینج سالگی، تعبیر ام اییها را به کار بردند. وقتی خداوند، پیامبر^(ص) و امیرمؤمنان^(ع) را پدر امت معرفی می‌کند، تعبیر ام اییها یعنی فاطمه^(س) مصدر عالم حقیقت است. اینکه ما در این سال‌ها به‌ویژه بعد از انقلاب اسلامی، فرصت سخن گفتن از حضرت زهرا^(س) و برگزاری دهه فاطمیه و... را یافته‌ایم، به دلیل اذن خودی بی‌بی^(س) و برای منتظران ظهور امام مهدی^(عج)، نوعی بشارت است.

در تربیت دینی فرزندان، کوشا بودند

رفتار حضرت فاطمه^(س) با فرزندان‌اش، الگویی راهبردی و مطلوب برای تربیت صحیح فرزندان‌ست. آن‌ها را با احترام خطاب می‌کردند و همیشه برای آموزش و تربیت دینی و اخلاقی‌شان تلاش می‌کردند. در حدیث شریف کسا، حضرت فاطمه^(س) در پاسخ سلام فرزند خود، امام حسن^(ع)، می‌فرمایند: «سلام بر تو ای نور دیده‌ام و میوه دل»؛ و در پاسخ سلام امام حسین^(ع) نیز می‌فرمایند: «سلام بر تو ای فرزند من و ای نور دیده‌ام و میوه دل».

ایشان فرزندان‌اش را برای یادگیری و تعلیم و تزکیه، آماده و تشویق می‌کردند. برای مثال به فرزندشان امام حسن^(ع) می‌فرمودند: «به مسجد برو، آنچه از پیامبر^(ص) شنیدی، فراگیر و نزد من بیا و برای من بازگو کن». شیوه تربیتی حضرت زهرا^(س) بر عاشرای حسینی و تاریخ‌سازی این واقعه نیز تأثیر بی‌بدیل می‌گذارد؛ چنان‌که حضرت اباعبدالله^(الحسین) در پاسخ به پیشنهاد بیعت و همکاری یزید، می‌فرمایند: «ما در دامنی پرورش یافتیم که به ما اجازه نمی‌دهد کار زشت انجام دهیم و با تو همراه شویم.» سیدالشهدا^(ع) در این تعبیر به کرامت و بزرگی حضرت زهرا^(س) اشاره می‌کنند. این موضوع درباره حضرت زینب^(س) و تاریخ‌سازی ایشان هم صادق است؛ زیرا اهل بیت^(ع)، عظمت شخصیتی خود را با پرورش در دامن حضرت زهرا^(س) به دست آورده‌اند.

حجت‌الاسلام والمسلمین سرلک:
رفتار حضرت فاطمه^(س) با فرزندان‌اش، الگویی مطلوب برای تربیت فرزند است. آن‌ها را با احترام خطاب می‌کردند و همیشه برای آموزش و تربیت دینی و اخلاقی‌شان تلاش می‌کردند

مادرانگی‌های ام‌الائمه^(س)

حضرت زهرا^(س) مادری دلارام برای فرزندان‌اش و همسری مهربان برای امیرمؤمنان^(ع) بودند. از حضرت امیر^(ع) روایت شده است: «هرگاه به چهره فاطمه^(س) می‌نگریستم، غم و اندوهم برطرف می‌شد». این خیلی مهم است که مادر و همسر، پناه و آرام‌بخش خانه‌باشد. مادر در ترزا نگاه فاطمی، شخصی است که حتی به‌وقت خطا، فرزندان رادوست می‌دارد. خطا را خط می‌زند اما فرزندان‌ه، مادر در ترزا فاطمی برعاطفه است و حتی در خطاب‌های خود از ابراز مهر و عطوفت و تربیت، غافل نیست و بچه‌ها را عادی صدا نمی‌زند. حضرت زهرا^(س) به عنوان الگوی تام و تمام مادرانگی، خطاب‌های زیبایی برای فرزندان‌اش داشتند و این چنین، فضایی محبت‌آمیز را بر روابط خود و بچه‌ها حاکم می‌کردند. سیره فاطمی به مادران یاد می‌دهد که چتر محبت‌شان همیشه بر سر بچه‌ها باز باشد. فداکاری، دیگر ویژگی حضرت زهرا^(س) به عنوان مادر است. در روایت است که فرزندان نیز چنین‌نگاهی به مادر داشتند و به خاطر مادر از علائق خود چشم می‌پوشیدند.

الگوی بی‌نظیر همسری

نه فقط در کسوت مادری بلکه در جایگاه همسری نیز صدیقه‌کبری^(س) الگویی بی‌بدیل هستند؛ چنان‌که رفتار ایشان با امیرالمؤمنین^(ع)، برترین الگوها در رفتار بانوان با همسران‌شان است. در حدیثی از آن بانوست که فرمودند: «بهترین شما کسانی هستند که در برخورد با مردم، نرم‌تر و مهربان‌ترند و با همسران‌شان، مهربان و بخشنده‌اند».

مادرانگی برای عالم

وقتی انسان مادر شد، خداوند همه سمت‌های خوب عالم را در نسبت با فرزند به او عطا می‌کند. اینکه حضرت رسول^(ص)، فاطمه زهرا^(س) را مادر خود می‌خوانند، به دلیل مهر و عطوفت سرشاری بود که آن بانوی بزرگوار اسلام در حق پدر ابراز می‌کردند. وقتی پیامبر^(ص) که خود رحمه للعالمین بودند، چنین تعبیری را برای دخترشان به کار می‌برند و ایشان را مادر خود می‌خوانند، پس هرچه خیر و نیکی و رحمت و برکت است، به واسطه فیض وجود صدیقه طاهره^(س) به ما هم می‌رسد. حضرت زهرا^(س) برای عالم، مادری کرده‌اند.

دلارام مولای^(ع) بود

حضرت فاطمه^(س) احترام بسیار برای همسرشان امیرالمؤمنین علی^(ع) قائل بودند و نام ایشان را با احترام یاد می‌کردند. گاهی حضرت را با کنیه «ابا الحسن» می‌خواندند و گاهی به دلیل قربایت نسبی، ایشان را «یا ابن عم» صدا می‌زدند. هرگز از ایشان خواسته‌ای نداشتند که در توان حضرت امیر^(ع) نباشد و همیشه طوری وجود می‌کردند که دلارام مولای^(ع) باشند. به فرموده مولای متقیان^(ع)، حضرت زهرا^(س) هرگز ایشان را نرنجاندند و آزرده نکردند و در هیچ امری، قدمی برخلاف میل باطنی آن حضرت برنداشتند.

مرکز فرماندهی خدا

مسئله مهم و متعجیر العقول آن است که خدای قادر متعال وعلیم و بی‌نیاز، رضایت خود را منوط و مشروط به رضایت فاطمه^(س) کرده است: «إِنْ أَلَيْغَ غَضَبُ فَاطِمَةَ وَ تَرْضَى لِرِضَاهَا»؛ الگویی است، مرکز فرماندهی خداست. با مرور سیره ایشان در می‌یابیم که بندگی تمام عیار و تلاش برای کسب رضای خدا، فاطمه^(س) را محور و دلیل خلق آفرینش کرده است.

در حدیثی شریف از صدیقه طاهره^(س) نقل است که فرمودند: «اگر بنده‌ای عبادت خالص خود، یعنی بدون چشمداشت و توقع و از سر احساس وظیفه، با شوق عبادت، همراه با احساس دین و بدهکاری و فقر و نیاز مطلق را برای خدا بفرستد، خدای متعال نیز افضل مصلحت و بهترین مصلحت را برایش تقدیر خواهد کرد»، «هرکه برای خدا باشد، خدا هم برای اوست».

معامله با خدا را یادمان می‌دهند

حضرت زهرا^(س) کوشیده‌اند با این روایت به ما یاد بدهند اگر می‌خواهیم از همه لطف، رحمت و نعمات الهی بهره‌مند شویم، باید با همه وجود، خدا را بندگی کنیم و سقف وجود و توان خویش را در مسیر این بندگی، هزینه و سرمایه‌گذاری کنیم. اگر چنین‌شد، آفریدگار عالم هم با همه آسمای جمال و جلالتش به استقبال ما می‌آید و بهترین مصلحت‌ها را برای ما تقدیر می‌کند.

به عبارت بهتر، فاطمه زهرا^(س) به ما معامله با خدا را می‌آموزند و اینکه چگونه بهترین مصلحت‌های خدا را روزی خود کنیم و مسیر قرب و رضای الهی را بدون وسوسه و شبهه پییماییم.

سیره فاطمی را تبیین کنیم

حضرت فاطمه^(س) به زنان می‌آموزند در انجام وظایف اجتماعی و غیر اجتماعی خود به‌گونه‌ای عمل کنند که محوریت آن‌ها در خانواده خدشه‌دار نشود و اگر در عرصه تعهدات اجتماعی نیز وارد می‌شوند، باید حد و مرز و حریم داشته باشند.

وقتی امام زمان^(عج)، دختر پیامبر^(ص) را الگوی خود معرفی می‌کند، ما چرا از این گنجینه عظیم غافل باشیم و نکوشیم از آن الگو بگیریم؟ باید مادرانگی‌ها، عشق و دلدادگی‌ها به پدر، همسر، فرزند و امت در سیره فاطمی را به‌ویژه برای جامعه زنان و دختران تبیین کنیم و از هنر در این باره بهره بگیریم. همه علما و اندیشمندان هرچه تلاش کنند، سر مکتوم وجود فاطمه^(س) قابل شناسایی و درک نیست اما این وظیفه ما را ساقط نمی‌کند. باید به شناخت و اجرای سیره فاطمی، اهتمام داشت و ابزارهای مختلف را برای آن به کار گرفت.